

ତତ୍ତ୍ୱମସ୍ତ୍ୱ ବାଈଶୀ ପାହାଚ

ବିରଞ୍ଚ ନାରାୟଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ

‘ନୀଳାଦ୍ରୋ ଶତଦଳ ମଧ୍ୟେ ରତ୍ନ ସିଂହାସନସ୍ଥ’
ନୀଳାଳଙ୍କାର ଯୁକ୍ତ ନବଘନ ରତିରଂ ମଜୁତଂ ଚାଗ୍ରଜେନ
ଭଦ୍ରାୟା ବାମ ପାଶେ ରଥ ଚରଣ ଯୁତଂ ଗ୍ରହରୁଦ୍ରେଷ ସେବ୍ୟଂ
ଦେବାନାଂ ସାର ଶୀତଂ ସ୍ୱଜନଂ ପରିବୃତ୍ତଂ ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ ନମାମିଃ ।’

ଅର୍ଥାତ୍, ଶଙ୍ଖକ୍ଷେତ୍ର ନୀଳାଦ୍ରିରେ ଶତ ପାଖୁଡ଼ା ଯୁକ୍ତ ପଦ୍ମ ଶୋଭିତ ରତ୍ନ ସିଂହାସନସ୍ଥିତ ସମସ୍ତ ଅଳଙ୍କାର ମଣ୍ଡିତ ନବୀନ ମେଘ ପରି ସୁନ୍ଦର ବଡ଼ଭାଇ ବଳଭଦ୍ର, ଭଗିନୀ ସୁଭଦ୍ରା ଓ ସୁଦର୍ଶନ ସହ ଅବସ୍ଥାନ କରି ବ୍ରହ୍ମା, ଶିବ, ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ପୂଜିତ ଓ ସମସ୍ତ ବେଦର ସାରଭୂତ ସେଇ ଦାରୁବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରୁଛି । ରତ୍ନ ସିଂହାସନରେ ଶୋଭିତ ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସହ ଚତୁର୍ଦ୍ଧାମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜା ପାଉଥିଲେ ହେଁ ଅନ୍ୟ ତିନି ପ୍ରତିମା ମଧ୍ୟ ପୂଜା ପାଆନ୍ତି । ଶାସ୍ତ୍ରରେ କୁହାଯାଇଛି -

‘ସପ୍ତା ଭରଣ ସଂଯୁକ୍ତଂ । ନୀଳାଦ୍ରି ମଣ୍ଡନ ପରମ ॥
ଶ୍ରୀ ଭୂମାଧବ ଚକ୍ରଶୂ । ଚକ୍ରି-ଭଦ୍ରା-ହଳୀ ମାତ୍ ॥’

ଅର୍ଥାତ୍, ନୀଳାଦ୍ରି ମଣ୍ଡନକାରୀ ରତ୍ନ ସିଂହାସନସ୍ଥିତ ସପ୍ତ ବିଗ୍ରହ ହେଉଛନ୍ତି ବଳଭଦ୍ର, ସୁଭଦ୍ରା, ଜଗନ୍ନାଥ, ସୁଦର୍ଶନ, ଶ୍ରୀଦେବୀ, ଭୂଦେବୀ ଓ ମାଧବ । ଏ ସମସ୍ତ ଦେବାଦେବୀ ଅତ୍ୟନ୍ତ ରହସ୍ୟମୟ । ବଳଭଦ୍ର, ସୁଭଦ୍ରା, ଜଗନ୍ନାଥ ଓ ସୁଦର୍ଶନ ଦାରୁ ବିଗ୍ରହ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀଦେବୀ, ଭୂଦେବୀ ଓ ମାଧବ ହେଉଛନ୍ତି ଧାତବ ବିଗ୍ରହ ।

ରତ୍ନ ସିଂହାସନସ୍ଥିତ ବିଗ୍ରହମାନେ ଯେପରି ରହସ୍ୟମୟ ସେପରି ତତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରର ବେଢ଼ାକୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ । ସିଂହଦ୍ୱାରଠାରୁ କୁର୍ମ ବେଢ଼ା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଞ୍ଚଳକୁ ‘ବାହାର ବେଢ଼ା’ କୁହାଯାଏ । କୁର୍ମ ବେଢ଼ାଠାରୁ ମନ୍ଦିର ବେଢ଼ା ଅଞ୍ଚଳକୁ ‘ଭିତର ବେଢ଼ା’ କୁହାଯାଏ ।

ସିଂହଦ୍ୱାର ଆଗରେ ୩୩ ଫୁଟ ୬ ଇଞ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ୧୬ କୋଶ ବିଶିଷ୍ଟ ଅରୁଣ ସ୍ତମ୍ଭ ରହିଛି । ଶ୍ରୀଜୀଉଙ୍କ ଦୈନିକ ନୀତିରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୂଜା କରାଯାଏ । ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ସିଂହଦ୍ୱାରକୁ ଜୟ ବିଜୟ ଦ୍ୱାର ଏବଂ ଧର୍ମ ଦ୍ୱାର କୁହାଯାଏ ।

ସିଂହଦ୍ୱାରର ଉପର ଅଂଶରେ ଦଶାବତାର ମୂର୍ତ୍ତି ଖୋଦିତ ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ କବି ଜୟଦେବଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ‘ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ’ରେ ଦଶାବତାର ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ଏଥିରେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ନବମ ଅବତାର ରୂପେ ଜୟଦେବ ଦର୍ଶାଇ ସାରିଛନ୍ତି । ପୁନଶ୍ଚ, ହାଇଦ୍ରାବାଦସ୍ଥିତ ‘ସାଲାରଜଙ୍ଗ ମ୍ୟୁଜିୟମ୍’ରେ ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ନିର୍ମିତ ବିଷ୍ଣୁ ଅନନ୍ତ ଶୟନ ମୂର୍ତ୍ତିର ଉପର ଭାଗରେ ଦଶାବତାର ମୂର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ନବମ ଅବତାର ରୂପେ ଦର୍ଶାଯାଇଛି । ମାତ୍ର ସିଂହଦ୍ୱାର ଉପର ଅଂଶରେ ଥିବା ଦଶାବତାର ମୂର୍ତ୍ତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ବଦଳରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ନବମ ଅବତାର ରୂପେ ଦର୍ଶାଯାଇଛି । ଏହା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭ୍ରମାତ୍ମକ । କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଣଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ହ୍ରାସ ନିମନ୍ତେ ଏହା କରିପାରି ଥାଆନ୍ତି, କିମ୍ବା ପୁରୀକୁ ଦନ୍ତପୁରୀର ଆଖ୍ୟା ଦେଇ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ବୁଦ୍ଧ ରୂପେ ଦାବି କରିବା ପରେ ହୁଏତ ବୈଷ୍ଣବମାନେ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରରେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ସଭା ଲୋପ କରିବାକୁ ଯାଇ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ବଦଳରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି ।

ଜଗନ୍ନାଥ ହେଉଛନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମ ରୂପେ ‘ପରମବ୍ରହ୍ମ’ଙ୍କର ପ୍ରତୀକ ମାତ୍ର । ସମସ୍ତ ଅବତାର ତାଙ୍କଠାରୁ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ତାଙ୍କଠାରେ ଲୀନ ହୋଇଛି । ଅତ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ତାଙ୍କ ରଚିତ ଶୂନ୍ୟ ସଂହିତାରେ ଲେଖିଛନ୍ତି -

‘ଅବତାର ଦଶ ଏହି ଦାରୁ ରୂପେ ଏହି ଦାରୁରେ ସେ ଲୀନ ।
ସଂସାର ନିମନ୍ତେ ଲୀଳା କରୁଛନ୍ତି ବିଜେ ରତ୍ନ ସିଂହାସନେ ॥’

ପୁନଶ୍ଚ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାଶ ଭାଗବତରେ ଲେଖିଛନ୍ତି -

‘ସମସ୍ତ ନୀଳାଦ୍ରିରେ ଶ୍ରିତି । ଏଥୁ ସକଳେ ଜାତ ହୋଇଛି ॥
ସମସ୍ତ ଅବତାର ମାନ । ଜାତ ହୋଇଣ ମିଶେ ପୁଣି ॥
ଯେ ଯେତେ ବିଷ୍ଣୁ ଅବତାର । ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରୁ ସେ ବାହାର ॥’

ତେଣୁ ଦଶାବତାର ତାଙ୍କଠାରୁ ହିଁ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛନ୍ତି, ଦାରୁ ଦେବତା ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମ ସମସ୍ତ ଦେବତାମାନଙ୍କର ରାଜା ରୂପେ ରତ୍ନ ସିଂହାସନରେ ବିଜେ ହୋଇଛନ୍ତି । କେବେହେଲେ ସେ ନବମ ଅବତାର ହୋଇନପାରନ୍ତି । ଦଶାବତାର ମୂର୍ତ୍ତିର ଠିକ୍ ଉପରେ ପଦ୍ମାସୀନା ଚତୁର୍ଭୁଜା ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ ଥିବା କେତେକ କହିଥାନ୍ତି । ମାତ୍ର ଉକ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତିଟି ଦ୍ଵାରପାଳ ଜୟଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ‘ବିଳାସବତୀ’ ରୂପେ ଜଣାଯାଏ । ବୈକୁଣ୍ଠରେ ଥିବା ସମସ୍ତ ଦେବ ପାରିଷଦ ହେଉଛନ୍ତି ଚତୁର୍ଭୁଜ ଓ ପଦ୍ମାସୀନ ରୂପେ ବିଭିନ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି । ବିଷ୍ଣୁପ୍ରିୟା ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରର ବାୟୁ କୋଣରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମନ୍ଦିରରେ ପୂଜା ପାଉଛନ୍ତି । ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ନାମ ଅନୁସାରେ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରର ନାମକରଣ ହୋଇଛି । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି -

‘ଆଦ୍ୟାନ୍ତେ ରହିତେ ଦେବୀ । ଆଦ୍ୟା ଶକ୍ତି ମାହେଶ୍ଵରୀ ॥
ଯୋଗେ ଯେ, ଯୋଗ ସମୁତ୍ତେଃ । ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ ନମସ୍ତୁତେଃ ॥’

ତେଣୁ ଆଦି ଅନ୍ତ ରହିତ ଦେବୀ ଆଦ୍ୟାଶକ୍ତି ମହାମାୟା ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ ସ୍ଵମନ୍ଦିରରେ ନରହି ବାହାର ସିଂହଦ୍ଵାର (ଜୟବିଜୟ) ଦ୍ଵାରରେ ରହିବା ଅନୁଚିତ । ପୂର୍ବ ଦ୍ଵାର ସିଂହଦ୍ଵାରକୁ ଜୟବିଜୟ ଦ୍ଵାର ଓ ଧର୍ମ ଦ୍ଵାର ରୂପେ କୁହାଯାଇଥାଏ ।

ବାହାର ସିଂହଦ୍ଵାରଠାରୁ କୁର୍ମ ବେଢ଼ା ଆରମ୍ଭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାହାଚ ଶ୍ରେଣୀକୁ ବାଇଶି ପାହାଚ କୁହାଯାଏ । ବାଇଶି ପାହାଚ ପରେ ଭିତର ସିଂହଦ୍ଵାର ଦେଇ ଭିତର ବେଢ଼ାକୁ ଯିବାକୁ ହୁଏ । କୁର୍ମ ବେଢ଼ା ବା ଭିତର ବେଢ଼ା ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ଅବସ୍ଥିତ । ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ଭିତରେ ସବୁଠାରୁ ଉଚ୍ଚରେ ରତ୍ନ ସିଂହାସନ ଉପରେ ଜାଉମାନେ ବିରାଜମାନ କରିଥାନ୍ତି । ଶ୍ରୀଜୀଉ ହେଉଛନ୍ତି ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ବ୍ରହ୍ମ ରୂପରେ ପ୍ରତୀକମାତ୍ର । ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ସ୍ଵରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା ଶ୍ଵେତାଶ୍ଵେତ ଉପନିଷଦରେ ଅଛି -

‘ଆପାଣି ପାଦୋ ଯବନ ଗ୍ରହୀତା
ପଶ୍ୟତ୍ୟ ତକ୍ଷୁଃ ସ ଶୁଣୋତ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣଃ
ସର୍ବେ ବେଦ୍ୟଂନତ ତସ୍ୟାସ୍ତି ଦେତା
ତମାହି ରାଧ୍ୟଂ ପୁରୁଷ ମହାତ୍ମଂ ।’

ଅର୍ଥାତ୍, ଯେଉଁ ଶକ୍ତି, ହସ୍ତ ପଦ ନଥାଇ ମଧ୍ୟ ସର୍ବାଧିକାରୀ ତକ୍ଷୁ ନଥାଇ ସର୍ବଦର୍ଶୀ, କର୍ଣ୍ଣ ନଥାଇ ସର୍ବ ଶ୍ରୋତା ଏବଂ ସର୍ବଜ୍ଞାତା ତଥା

ଅତିତ୍ୟ ଶକ୍ତିମାନ, ସେ ହିଁ ପରମବ୍ରହ୍ମ । ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ସ୍ଵରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଯାଇ ସନ୍ଧ୍ୟା ତୁଳସୀ ଦାସ କହିଛନ୍ତି -

‘ବିନୁପଦ ତଳଇ ଶୁନଇ ବିନୁ କାନ
କର ବିନୁ କରମ କରଇ ବିଧୁ ନାନା
ଆନନ୍ଦ ରହିତ ସକଳ ରସ ଭୋଗୀ
ବିନୁ ବାଣୀ ବକତା ବଡ଼ ଯୋଗୀ
ତନ ବିନୁ ପରଶ ନୟନ ବିନୁ ଦେଖା
ଗ୍ରହଇ ଘ୍ରାନ ବିନୁ ଦାସ ଅଶେଷ ।’

(ତୁଳସୀ ରାମାୟଣ ବାଲ୍ୟକାଣ୍ଡ)

ଅର୍ଥାତ୍, ପରମବ୍ରହ୍ମ ବିନାପାଦରେ ଚାଲନ୍ତି, ବିନା କର୍ଣ୍ଣରେ ଶୁଣନ୍ତି, ବିନାହସ୍ତରେ ନାନାପ୍ରକାର କର୍ମ କରନ୍ତି, ବିନା ମୁଖରେ ସମସ୍ତ ରସ ଆସ୍ବାଦନ କରନ୍ତି, ବିନା ଚର୍ମରେ ସ୍ପର୍ଶ କରନ୍ତି, ବିନା ତକ୍ଷୁରେ ଦର୍ଶନ କରନ୍ତି ଓ ବିନା ନାସାରେ ସମସ୍ତ ଗନ୍ଧ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ଏହି ମହିମାମୟ ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଅଲୌକିକ ମହିମା ସମସ୍ତ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଅଗୋଚର । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ, ବଳଭଦ୍ର ଓ ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କର କୌଣସି ହାତ, ଗୋଡ଼, ପାଦ ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରିୟ ହୋଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ହାତ ନଥାଇ ମଧ୍ୟ ମହାବାହୁ, ପାଦ ନଥାଇ ମଧ୍ୟ ଧରଣୀ-ପାଦ, ତକ୍ଷୁ ଚକାତୋଳା ଓ ମୁଖ ନଥାଇ ମଧ୍ୟ ଛପନ ପଉଟି ନୈବେଦ୍ୟ (ଭୋଗ) ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ଆଦିକବି ସାରଳା ଦାସ ଲେଖିଛନ୍ତି -

‘ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଲୋକଙ୍କ ଅନାତି ଭାବ ଜାଣି
ତେଣୁ ପାଦ ପାଣି ନ ବିହିଲେ ଚକ୍ରପାଣି
ନାସା ଶ୍ରବଣ ଯେ ଅଧର ସହିତେ
ନୁଚାଲଣ ମଉନ ରହିଲେ ଜଗନ୍ନାଥେ ॥’

କବି ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଯାଇ ଲେଖିଛନ୍ତି -

‘ପାଦନାହିଁ ସେ ଯେ ଗମନ କରଇ କର୍ଣ୍ଣ ନାହିଁ ସବୁ ଶୁଣେ
ତକ୍ଷୁ ତା’ର ନାହିଁ ତିନିପୁର ଦେଖେ ଜିହ୍ଵା ନାହିଁ ସ୍ଵାଦ ମଣେ ।’

ଏଇ ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ହେଲେ ବାଇଶି ପାହାଚ ଅତିକ୍ରମ କରି ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ତେଣୁ ଏହି ବାଇଶି ପାହାଚ ହେଉଛି ତତ୍ତ୍ଵମୟ ଓ ପବିତ୍ରମୟ ।

୧. କେତେକଙ୍କ ମତରେ ଦଶ ଅବତାରଗୁଡ଼ିକର ଗୋଡ଼ ସଂଖ୍ୟା ମିଶି ବାଇଶି ହୋଇଥିବାରୁ ସେହି ଅନୁସାରେ ବାଇଶି ପାହାଚ ହୋଇଛି ।

୨. ଦ୍ଵିତୀୟତଃ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ହିରଣ୍ୟ ଗର୍ଭରେ ପଦ୍ମାସନରେ ଥାଆନ୍ତି । ଏହି ରତ୍ନବେଦୀ ନିକଟକୁ ଯିବାକୁ ହେଲେ ଅଷ୍ଟ ବୈକୁଣ୍ଠ ଓ ଚଉଦ ଭୁବନ ଦେଇ ଯିବାକୁ ହୁଏ । ଅଷ୍ଟ ବୈକୁଣ୍ଠ ଯଥା- ଶ୍ରୀବୈକୁଣ୍ଠ କୈବଲ୍ୟ

ବୈକୁଣ୍ଠ, କାରଣାର୍ଣ୍ଣବ ବୈକୁଣ୍ଠ, ଶେଷଶାୟୀ ବୈକୁଣ୍ଠ, ଶ୍ୱେତଦୀପ ବୈକୁଣ୍ଠ, ପରବ୍ୟୋମ ବୈକୁଣ୍ଠ ଗର୍ଭୋଦକ ଶାୟୀ ବୈକୁଣ୍ଠ ଓ କୈଳାସ ବୈକୁଣ୍ଠ । ଏହି ଅଷ୍ଟ ବୈକୁଣ୍ଠ ନିମ୍ନରେ ତତ୍ତ୍ୱ ଭୁବନ ବିଦ୍ୟମାନ । ତତ୍ତ୍ୱ ଭୁବନ ମଧ୍ୟରେ ସପ୍ତ ଭୁବନ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଓ ସପ୍ତଭୁବନ ପାତାଳରେ ଭୃଃ, ଭୂର୍ବଃ, ସ୍ୱଃ, ମହଃ, ଜନ, ତପଃ ଓ ସତ୍ୟ ଏବଂ ସପ୍ତ ପାତାଳ ହେଉଛି ଅତଳ, ସୁତଳ, ବିତଳ, ତଳାତଳ, ମହାତଳ, ରସାତଳ ଓ ପାତାଳ । ତେଣୁ ଅଷ୍ଟ ବୈକୁଣ୍ଠ ଓ ତତ୍ତ୍ୱ ଭୁବନ (ସପ୍ତ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଓ ସପ୍ତ ପାତାଳ) ମିଶି ବାଇଶି । ବାଇଶି ପାହାଚର ପ୍ରତୀକ ରୂପେ ସୂଚିତ ହୋଇଛି ।

୩. ଭାଗବତ ହେଉଛି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ହୃଦୟର ଭାଷା ସ୍ୱରୂପ । ଏହା ଦ୍ୱାଦଶ (୧୨) ଖଣ୍ଡ ସହିତ ବାସୁଦେବ, ନୃସିଂହ, ରାମକୃଷ୍ଣ, ନାରାୟଣ, ଗୋବିନ୍ଦ, ମାଧବ, ମଦନମୋହନ, ଶ୍ରୀଦେବୀ, ଭୂଦେବୀ, କମଳା ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱରୀ । ବାରଖଣ୍ଡ ଭାଗବତ ଓ ଦଶ ଦେବାଦେବୀ ମିଶି ବାଇଶି ସଂଖ୍ୟା ହେଉଛି ବାଇଶି ପାହାଚର ପ୍ରତିଫଳନ ।

୪. ପଞ୍ଚମାତ୍ରା, ପଞ୍ଚଭୂତ, ପଞ୍ଚବୀଜ, ପଞ୍ଚଦେବଙ୍କ ସହିତ ଜୀବ ଓ ପରମ ଦୁଇ ମିଶି ବାଇଶି, ଏହାର ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ହେଉଛି ବାଇଶି ପାହାଚ ।

୫. ଅନ୍ୟ କେତେକଙ୍କ ମତରେ ବାଇଶିଟି ତୀର୍ଥ ଭୂମିର ସ୍ୱରୂପ ବାଇଶି ତତ୍ତ୍ୱର ପ୍ରତୀକ ଓ ବାଇଶିଟି ଭାବର ପ୍ରତୀକ ହେଉଛି ବାଇଶି ପାହାଚ ।

୬. ପଞ୍ଚରସ, ଅଷ୍ଟାତାତ୍ତ୍ୱିକ ଭାବ, ତ୍ରିବୀଜ, ତ୍ରିଶକ୍ତି, ତ୍ରିଗୁଣର ସମାହାର ହେଉଛି ବାଇଶି । ଯାହାକି ବାଇଶି ପାହାଚରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ରୂପେ କେତେକ କହନ୍ତି । ତେଣୁ ବାଇଶି ପାହାଚ ହେଉଛି ଅତ୍ୟନ୍ତ ତତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ରହସ୍ୟମୟ ।

ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ହେଉଛନ୍ତି ପରମ ଦୟାଳୁ ଅପାର କରୁଣାସିନ୍ଧୁ ଓ ଭକ୍ତବତ୍ସଳ ଭଗବାନ । ଭକ୍ତଙ୍କୁ ପ୍ରକୃତ ଭକ୍ତର ସଂଜ୍ଞା ଦେବାକୁ ଯାଇ ସେ କହିଛନ୍ତି -

‘ଅକ୍ରୋଧ, ବୈରାଗ୍ୟ ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟାଣୀ କ୍ଷମାଦୟା ସର୍ବଜନ ପ୍ରିୟଂତ ।
ନିର୍ଲୋଭ ବାଣୀ ଭୟ ଶୋକହୀନ ଭକ୍ତ ପ୍ରମାଣଂ ଦଶ ଲକ୍ଷଣାତ୍ ॥’

ଅର୍ଥାତ୍, କ୍ରୋଧକୁ ଦମନ କରିଥିବା ଆସକ୍ତି ନଥିବା ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ହୋଇଥିବା କ୍ଷମା ତଥା ଦୟାଗୁଣ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିବା ନିର୍ଲୋଭ ଦାନୀ ଭୟହୀନ, ଶୋକହୀନ ଏଇ ଦଶଗୁଣ ଭକ୍ତ ପଦବାଚ୍ୟ । ଏହି ଭକ୍ତମାନେ ଉଚ୍ଚ ସ୍ତରର ମଣିଷ । ଏମାନେ ଆତ୍ମିକ । ତେଣୁ କୁହାଯାଏ -

ଭକ୍ତ୍ୟା ତୁଷ୍ୟନ୍ତି ନ ତ ଗୁଣ କେବଳନ୍ ଭକ୍ତି ପ୍ରିୟ ମାଧବ ।
ତେଣୁ ଭଗବାନଙ୍କ ଭାଷାରେ -

ମୁଁ ତ ଭକତି ଭାବରେ ବନ୍ଧାରେ

ମୋର ଭକତ ଜୀବନ ଧନ ।

ଭଗବାନ କହିଛନ୍ତି -

ନାହଂ ତିଷ୍ଠାମୀ ବୈକୁଣ୍ଠେ

ଯୋଗୀ ନା ହୃଦୟେ ନ ତ

ମଦ ଭକ୍ତ୍ୟା ଯତ୍ର ଗାୟନ୍ତି

ତତ୍ର ତିଷ୍ଠାମୀ ନାରଦ ॥

ଏହି ଭକ୍ତି ପ୍ରିୟ ଠାକୁରଙ୍କୁ ନିଜର କରିବାକୁ ହେଲେ ବାଇଶିଟି ଖରାପ ଗୁଣ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ପଡ଼େ, ଯଥା- ଦଶଲକ୍ଷ୍ମୀୟ ଦମନ, ପଞ୍ଚମନ ଯଥା- ମନ, ଅମନ, କ୍ରମନ, ବିମନ ଓ ସୁମନକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଏବଂ ସପ୍ତ ବିକାର ଯଥା- କାମ, କ୍ରୋଧ, ମୋହ, ଲୋଭ, ଅହଂକାର, ଈର୍ଷ୍ୟା ଓ ମୃଣାକୁ ତ୍ୟାଗ କରିବା । ତେଣୁ ଦଶ ଲକ୍ଷ୍ମୀୟ ଓ ପଞ୍ଚମନ ସପ୍ତ ବିକାର ମିଶି ବାଇଶି । ଏହାର ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ରୂପ ହେଉଛି ବାଇଶି ପାହାଚ । ଏଇ ବାଇଶି ପାହାଚ ତେଜଲେ ସ୍ୱୟଂ ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ନିକଟରେ ଆତ୍ମାର ମିଳନ ହେବ । ତେଣୁ ବାଇଶି ପାହାଚ ହେଉଛି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ତତ୍ତ୍ୱମୟ । ଜାଉମାନଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଯିବାବେଳେ ବାଇଶି ପାହାଚରେ ସମସ୍ତ ପାପ ବିନାଶ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ବାଇଶି ପାହାଚକୁ ସଫଳତାର ସହ ଓ ନିର୍ମଳ ମନରେ ଅତିକ୍ରମ କଲେ ଭକ୍ତ ପ୍ରିୟ ମାଧବ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚି ପାରିବ । ଆତ୍ମା ଓ ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ମଧ୍ୟର ମିଳନ ହେବ । ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗରେ ଆତ୍ମାରୁ ପାପ ବିନାଶ ହୋଇଯିବ ।

ଜଣେ କବିଙ୍କ ଭାଷାରେ -

ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ନବରେ - ମହାଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟରେ

ଥିଲେ ହେଁ କମଳା ସାଜି

ବାଇଶି ପାହାଚ ନ ଉଠିବା ଯାଏ

ଆନନ୍ଦ ନ ପାଏ କାହିଁ ।

ପବିତ୍ରମୟ, ସର୍ବ ପାପ ହରଣକାରୀ, ତତ୍ତ୍ୱମୟ ବାଇଶି ପାହାଚକୁ ନେଇ ଅନେକ ଓଡ଼ିଆ ଭଜନ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି ।

ତୋ ତକା ଆଖୁକୁ ତାହିଁ ରହିଥିବି

ମୋ ଆଖୁରୁ ଲୁହ ସରିବା ଯାଏ ।

ବାଇଶି ପାହାଚେ ପଡ଼ି ରହିଥିବି

ତୋ ପରଶି ରେଣୁ ମିଳିବା ଯାଏ ॥

ଅର୍ଥନୀତି

ଓ ପରିସଂଖ୍ୟାନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶାଳୟ

ଭୁବନେଶ୍ୱର